

TEKRÜR

ler (*el-Mesâlik*, II, 868). XI. yüzyılın ikinci yarısında Gana'nın düşmesiyle bölgede gücünü iyice arttıran Tekrür Krallığı, Afrika'nın güneyine doğru yayılmaya çalışıyordu.

Eserini XII. yüzyılın ortalarında yazan Şerif el-İdrîsî, Tekrür'u güçlü bir devlet, yöneticisini sabırlı ve adaletli bir sultan diye niteler. Mağrib ile güçlü ticarî ilişkilerinin bulunduğunu, Mağribli tüccarların buraya yün, bakır vb. ürünler getirirken Tekrür'dan özellikle köle ve altın satın aldıklarını zikreder (*Nüzhetü'l-müştaşak*, I, 18). Yâkût el-Hamevî, Güney Mağrib'in en uzak bölgesinde Sudanlı bir kabilenin yaşadığı topraklara Tekrür denildiğini ve buradaki halkın zencilere benzediğini söyler (*Mu'cemü'l-büldân*, II, 44). İbn Saîd el-Mağribî, Tekrür Krallığı sınırlarının Senegal ve Faleme nehirlerinin birleştiği Galambu'ya kadar uzandığını, nehir havzasındaki bütün yerleşim merkezlerinin Müslümanlığı kabul ettiğini, göçebe hayat süren açık tenli Fülâniler ve yerleşik hayat süren koyu tenliler olmak üzere halkın iki farklı soya mensup bulunduğunu kaydeder. Ayrıca Brisa'nın Tekrür'un büyük şehirlerinden biri olduğunu, Tekrür sultanının güç kaybettiği dönemlerde Brisa sultanının onun adına hareket ettiğini yazar (*Kitâbü Basî'l-arz*, s. 24). Zekeriyâ el-Kazvîni, Kuzey Afrikalı fakih Ali el-Cenehânî el-Mağribî'nin verdiği bilgilere dayanarak Tekrür'u Sudan'da suru bulunmayan, müslümanlarla putperestlerin birlikte yaşadığı büyük bir şehir diye tanıtmaktadır (*Âşârü'l-bilâd*, s. 26). İbn Hallikân da Tekrür'un hem bir şehrin, hem de bir ırk veya kavmin adı olduğunu söyler (*Vefeyât*, VII, 15).

XIII. yüzyılda Tekrür, Walof gibi önemli bazı kabilelerin ayrılıp bağımsızlık ilân etmesi yüzünden mühim bir güç kaybına uğradı; ardından Gana Krallığı'nın ve XIII. yüzyılın sonlarından itibaren Mali İmparatorluğu'nun himayesi altına girdi. XIV. yüzyıla gelindiğinde Tekrür siyasî ve askerî önemini kaybetmişti. Ancak Tekrür bölgesinin Batı Afrika'daki ilk müslüman devletin merkezi olması ve bölgeden düzenlenen hac seferleri sayesinde kazandığı şöhret sebebiyle Tekrür, Sudan'ın batısından gelen bütün siyahî müslümanların ortak adı olarak kullanılıyordu. Nitekim İbn Fazlullah el-Ömerî, Mali Sultanı Mense Mûsâ'nın hac yolculuğunu anlatırken onun Tekrür sultanı lakabıyla anıldığına işaret eder (*Mesâlikü'l-ebşâr*, IV, 107-108). VIII. (XIV.) yüzyıldan itibaren Arap coğrafyacılarının Tekrür ismini, kısmen veya tamamen müslüman Batı Afrika'yı ve orada yaşayan halkı ifade etmek için zikrettikleri

görülmektedir. Zaman zaman bu sınırın Bornu'ya kadar uzandığı bilinmektedir. Kânim sultanına 1484 yılında Abbâsî halifesi Tekrür Devleti'nin halifesi unvanını verdi (*DîA*, XXIV, 309). Askiya Muhammed zamanında (1493-1528) Tekrür, sınırlarını batıdaki Tekrür'a kadar genişleten Songay Sultanlığı'nın bir parçası haline geldi.

Batı Afrika'da İslâmiyet, Murâbitlar hareketinden sonra en önemli gelişmesini XVIII ve XIX. yüzyıllarda gerçekleştirdi. Songay'ın ardından Denianke Krallığı'nın egemenliği altına giren Tekrür bölgesi, Tekrür'ların lideri Süleyman Bâl'in Denianke krallarının hâkimiyetine son vererek Senegal Futasında (Futa Toru) bir devlet kurmasıyla 1776'da yeniden tarih sahnesine çıktı. 1858'e kadar bağımsızlığını koruyan II. Tekrür Krallığı eşrafın seçtiği, "imam" (almami) denilen bir din âlimi tarafından idare ediliyordu. Oldukça kısa aralıklarla tahttan uzaklaştırılan ve bazıları birkaç defa tahta çıkarılan imamların sayısı otuzu aşmaktadır. Almami Mustafa zamanında (1858-1859) Futa'dan ayrılarak bağımsız hale gelen Dimâr, Fransız mandasına girdi. Ardından diğer yerleşim merkezleri de Fransız mandasını kabul etmeye başladı ve sonunda Almami Sîre Bâbâ Lih'in ölümüyle (1890) Senegal'in Tekrür Devleti'ni meydana getiren yedi eyaleti Fransa'nın Senegal sömürgesine ilhak edildi. Bunu Tekrür'larının XVIII. yüzyılda kurdukları benzer bir devlet de XIX. yüzyılın ortalarında Fransa'ya bağlandı.

Batı Afrika'da Avrupa sömürgeciliğine karşı başlatılan cihad hareketlerinin öncülerinden olan Ticâniyye tarikatına mensup el-Hâc Ömer 1852'de Futa Calon bölgesinde putperest kabilelere karşı cihad ilân etti. Kısa zamanda bölgedeki şehirlerin çoğunu ele geçirip Bambuk ve Bambara Krallığı'nı ortadan kaldırdı. Ardından Avrupa sömürgeciliğine karşı harekete geçerek bölgeyi sömürgeleştirmek isteyen Fransızlar'a karşı başarılı bir mücadele verdi. Bu arada doğuya doğru çekilmek zorunda kaldıysa da Bambara bölgesindeki birçok şehri kontrolü altına aldı ve kurduğu Tekrür Devleti'nin sınırlarını Tinbüktü'ye kadar genişletti. el-Hâc Ömer'in bir ayaklanma sırasında öldürülmesinden (1864) sonra yerine geçen oğlu Ahmedü Seku ülkenin tamamına hâkim olmadıktan sonra siyasî birlik bozuldu ve 1870'te iki yıl süren bir iç savaş ortaya çıktı. 1880'lerde ülkedeki ayaklanmalar yüzünden zor durumda kalan Ahmedü, Fransızlar karşısında yenilmekten kurtulamadı. Böylece bölgede Fransız işgalini yaklaşık kırk yıl geciktiren Tekrür Devleti de yıkıldı (1893).

Doğu İslâm dünyasındaki müellifler Tekrür'ü âlimler için Tekrürî nisbesini kullanırlar. IX. (XV.) yüzyıldan itibaren yazılan biyografi kitaplarında Tekrürî nisbesiyle tanınan çok sayıda âlime yer verildiği görülmektedir. Meselâ İbn Hacer el-Askâlânî muhaddis Sabîh b. Abdullah et-Tekrürî'den (*ed-Dürerü'l-kâmine*, II, 205), Sehâvî ise el-Melikü'z-Zâhir Çakmak ve Kayıtbay zamanında önemli görevlerde bulunan Hâlis et-Tekrürî'den bahseder (*ed-Đav'ü'l-lâmi'*, III, 173). Ebû Abdullah Muhammed b. Ebû Bekir es-Siddîk el-Burtulî, *Fethu's-şükûr fi ma'rifeti a'yâni 'ulemâ'i't-Tekrür* adlı eserinde (nşr. Muhammed İbrâhim el-Kettânî – Muhammed Haccî, Beyrut 1401/1981) 1056-1215 (1646-1880) yılları arasında yaşayan 200 Tekrür'ü âlimi tanıtmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Bekrî, *el-Mesâlik*, II, 862, 868-869; Şerif el-İdrîsî, *Nüzhetü'l-müştaşak*, Beyrut 1409/1989, I, 17-20; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân* (Cündî), II, 44; İbn Hallikân, *Vefeyât*, VII, 15; Zekeriyâ b. Muhammed el-Kazvîni, *Âşârü'l-bilâd*, Beyrut, ts. (Dâru Sâdır), s. 26-27; İbn Saîd el-Mağribî, *Kitâbü Basî'l-arz* (nşr. J. V. Gines), Tıtvân 1958, s. 24-28; İbn Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlikü'l-ebşâr* (nşr. Hamza Ahmed Abbas), Ebûzâbi 1424/2002, IV, 107-108; Kalkaşendî, *Şubhu'l-a'şâ*, V, 282-301; İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, II, 205; Himyerî, *er-Ravzü'l-mi'târ*, I, 134; Sehâvî, *ed-Đav'ü'l-lâmi'*, III, 173; J. O. Hunwick, "Notes on a Late Fifteenth Century Document Concerning al-Takrur", *African Perspectives* (ed. C. Allen – R. W. Johnson), Cambridge 1970, s. 7-33; a.m.f., "Takrür", *EI²* (İng.), X, 142-143; Selâhaddin el-Müneccid, *Memleketü Mâli 'inde'l-coğrafiyyine'l-müslîmin*, Beyrut 1982, tür.yer.; M. Hiskett, *The Development of Islam in West Africa*, London 1984; Şâkir Mustafa, *Mevsû'atü düvelî'l-âlemi'l-İslâmi ve ricâlihâ*, Beyrut 1993, III, 1851-1857; Umar al-Naqar, "Takrur, The History of a Name", *JAfr.H*, X (1969), s. 365-374; M. Delafosse, "Tekrür", *IA*, XII/1, s. 140-144; Ahmet Kavas, "Kânim", *DîA*, XXIV, 309.

HATİCE UĞUR

TEKÜDER, Ahmed

(bk. AHMED TEKÜDER).

TEKVİN

(التكوين)

Mâtürîdî kelâmcıları tarafından Allah'a nisbet edilen sübûtî sıfatlardan biri.

Sözlükte "olmak, meydana gelmek" anlamındaki **kevn** (**kiyân**) kökünden türeyen **tekvîn** "oluşturmak, meydana getirmek, yaratmak" demektir; zât-ı ilâhiyyeye nisbet edildiğinde ezeliyet ifade eder: "Kâne'llâ-

hu alîmen: Allah hakkıyla bilendir” (“bilen idi” değil); Allah’ın sübûtî sıfatlarından biri olarak yoktan var etmeyi anlatır (Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, “kâne” md.; *Lisânü’l-‘Arab*, “kvn” md.; *Kâmus Tercümesi*, III, 697). Kur’ân-ı Kerîm’de tekvin kelimesi yer almamakla birlikte birçok âyette kevn kökünden türeyen fiil (özellikle mâzi) kipleri Allah’ın nesne ve olayları yoktan var ettiğini belirtir (M. F. Abdülbâkî, *el-Mu‘cem*, “kvn” md.). Kur’an’da Allah’ın yaratmasını ifade eden temel kavram **halk** olmakla birlikte Haşr sûresinin son âyetinde (59/24) **hâlik** isminin yanında **bâri**’ (fiilen meydana getiren) ve **musavvir** (şekil ve özellik veren) isimleri de geçmekte, ayrıca **ibdâ**’ (herhangi bir yardımcı unsur olmaksızın icat etmek), **inşâ** ve **ihdâs** (icat edip geliştirmek) kavramları Allah’a nisbet edilmektedir. Bunlardan başka **ca’l** (yapmak, işlemek), **sun**’ (sanatkârane iş yapmak), **zer**’ de (yaratıp meydana çıkarmak) Allah’a izâfe edilmiş, **fatr** (yaratmak; ilkin yaratmak, yok olan bir şeye vücut vermek) kökünden türeyen **fâtır** ismi “göklerin ve yerin yaratıcısı” mânasında O’na nisbet edilmiştir. Hadislerde kevn ve halkın yanı sıra yaratmayı anlatan çeşitli kavramlar Allah’ın fiilleri için kullanılmıştır (Wensinck, *el-Mu‘cem*, “kvn”, “hık”, “nş’e”, “ca’l” md.leri). Özellikle esmâ-i hüsnâ rivayetlerinde Allah’ın âlemi ve içindekileri yaratmasını vurgulayan isimleri yer almaktadır (İbn Mâce, “Du‘â”, 10; Tirmizî, “Da‘avât”, 82).

Sünnî kelâm mezheplerinin ortaya çıkmasından sonra kâinatın yaratılışı konusunun Allah’ın sübûtî sıfatlarından bazılarının üzerinden tartışıldığı görülmektedir. Ebû Hanîfe Allah Teâlâ’nın hay, alîm, semî’, basîr, kadîr, mürîd ve mütekellim olmak üzere zâtî; ayrıca tahlîk, terzîk ve inşâ gibi fiilî sıfatlarından söz eder (*el-Fıkhü’l-ekber*, s. 70). Konuya Mu‘tezile ve Eş‘ariyye’den farklı şekilde yaklaşan Mâtürîdiyye kelâmcıları, Allah’ın ilim sıfatının sadece nesne ve olaylardaki bilinmezliği kaldırıcı (sıfat-ı kâşife) bir özellik taşıdığını, kudretinin mümkünin bütün türlerine güç yetirdiğini, iradesinin ise bunların zamanlaması ve türlerden birinin tercihi için gerekli olduğunu belirtip Allah’ın bu sıfatlardan ayrı şekilde tekvin sıfatı ile kâinatı yoktan var ettiği görüşünü benimsemiştir. Onlar Allah’ın yaratma, diriltme, öldürme, rızık verme gibi fiilî sıfatlarını tekvin terimiyle ifade etmişler, bunu zâtıyla kâim ve kadîm olan sübûtî sıfatlara sekizinci sıfat olarak eklemişlerdir (Nesefî, I, 307-308; bk. SIFAT). Ebû Mansûr el-Mâtürîdî’den itibaren Mâtürîdiyye kelâm-

cıları Allah’ın tekvin sıfatının naklî ve akfî delilleri üzerinde durmuşlar; Kur’an’da Cenâb-ı Hakk’ın gökleri ve yeri yoktan yaratışını, O’nun şekil verenlerin en güzeli ve yegâne gerçek yaratıcı olduğunu, yaratıcılığının kesintiye uğramadığını belirten âyetler yanında yaratmanın konusuna ve içeriğine değinerek her şeyin icat edilmesini, tabiat düzeninin kurulup korunmasını, insanın, ona verilen nimet ve yeteneklerin, özellikle eşinin yaratılmasını anlatan âyetleri tekvin sıfatının naklî delilleri kabul etmişlerdir (Ebü’l-Yüsr el-Pezdevî, s. 71-73; Nesefî, I, 311-312; Nûreddin es-Sâbûnî, s. 36).

İslâm âlimleri, özellikle sübûtî sıfatları tartışırken kâinatın yaratılış ve işleyişinden hareketle istidlâl yolunu tercih etmişlerdir. Mâtürîdî naklin yanında aklın da Allah’ın bazı sıfatlarla nitelendiğine hükmedebileceğini, O’nun farklı özelliklere sahip nesnelere yarattığı göz önüne alındığında fiillerinin zorunlu (tab’an) değil irade ile gerçekleştiğinin anlaşılacağını belirtir. Ona göre alternatif üretme ve seçme hürriyetinin mevcudiyeti Allah’ın yaratmaya kudret ve iradesinin bulunduğunu kanıtlar. Kudret sahibi olmayan bir varlığın hem kendine hem ziddına tasarrufta bulunması düşünülemez. İnsanın, deneme yanılma metoduyla düzenlenip ortaya konması mümkün olmayan bir tabiat içinde yaşadığına dikkat çeken Mâtürîdî, tabiatın bütün yaratıkların ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde meydana getirilmesinin onun her şeye vâkıf bir zat tarafından halkedildiğini kanıtladığını söyler. Mâtürîdî, duyulur âlemde kendisine engel olunamayacak derecede kudret sahibi olan bir zâta ait fiilin bulunmamasının imkân dahiline girmediği ve duyulur âlemin duyu ötesinin delilini teşkil ettiği gerçeğinden hareketle Allah’ın fiil sahibi olduğuna işaret ederek tekvin sıfatına akfî delil getirir (*Kitâbü’t-Tevhîd*, s. 70-73; ayrıca bk. Ebü’l-Yüsr el-Pezdevî, s. 73). Ebü’l-Muîn en-Nesefî’ye göre duyularla algılanabilen âlem öncelikle bir fâilin fiiline, fiil de fâiline delâlet eder. Naslarda da Allah’ın yaratıcı ve meselâ âdil olmak gibi pek çok sıfatının yer aldığını ve bu sıfatların O’na mecaz yoluyla nisbet edilmesinin imkânsızlığını belirtir (*Tebşiratü’l-edille*, I, 320-321; ayrıca bk. Nûreddin es-Sâbûnî, s. 36). Mâtürîdî kelâmcılarına göre bütünüyle kâinat Allah tarafından yaratılmasaydı o ya kendi kendini yaratacak -ki bu durum Kur’an’da, “Onu siz mi yaratıyorsunuz, yoksa yaratan biz miyiz?” âyetiyle reddedilmektedir (el-Vâkıa 56/59)- veya kâinatın varlıklar birbirlerini halkede-

cekti; bu da devir veya teselsülü gerektireceğinden bâtıldır (Mâtürîdî, *Te‘vilâtü’l-‘Kur‘ân*, I, 220-221; Ebü’l-Yüsr el-Pezdevî, s. 76). Tekvinle onun kapsamına giren fiilî sıfatlar Allah’ın zâtî ile kâim olup ezeldir. O’nun zâtının sonradan yaratılmış (hâdis) şeylere mahal teşkil etmesi düşünülemez. Tekvinin hâdis olduğu farzedildiği takdirde bu sıfat ya Allah’ın yaratmasıyla veya yaratılmadan meydana gelecektir. Tekvinin Allah’ın yaratmasıyla vücut bulduğu kabul edildiğinde söz konusu yaratmanın kadîm mi yoksa hâdis mi olduğu sorusu gündeme gelir. Kadîm olduğu kabul edilirse mesele kalmayacak, aksi durumda başa dönecektir (Mâtürîdî, *Te‘vilâtü’l-‘Kur‘ân*, I, 220-221; Ebü’l-Yüsr el-Pezdevî, s. 76; Nesefî, I, 316-317).

Mu‘tezile ve Eş‘ariyye kelâmcılarına göre Allah mahlûkatı ilâhî fiillerin kaynağını teşkil eden kudret sıfatının hâdis taallukuyla yaratmıştır. Çünkü fiilî sıfatlar Allah’ın zâtıyla kâim olmayıp hâdistir; canlıları yaratmak, rızık vermek, onları yaşatmak veya hayatlarına son vermek gibi fiiller ezeli kudret sıfatının yaratılmışlara taalluk etmesiyle meydana gelir. Bundan dolayı tekvin gerçek bir sıfat değildir (Fahreddin er-Râzî, s. 186-187; Teftâzânî, IV, 169). Sözü edilen mezhepler arasında tekvinle mükevvenin kıdem ve hudûsü konusunda da görüş ayrılığı vardır. Mu‘tezile ve Eş‘ariyye’ye göre tekvinle mükevven aynı zaman içinde bulunur, mükevven hâdis olduğundan tekvin de hâdistir; dolayısıyla zât-ı ilâhiyyeye nisbeti câiz değildir. Tekvinin sonucu yaratmaksızın kudret sıfatıyla gerçekleşmektedir. Mâtürîdî tekvinin kadîm bir sıfat, mükevvenin ise hâdis olduğuna vurgu yapar. “Allah göklerin ve yerin yaratıcısıdır, bir şeyin meydana gelmesini dilediğinde ona ‘ol’ der, o da hemen olur” meâlindeki âyet (el-Bakara 2/117) Allah’ın tekvin sıfatı ile bu sıfatın taalluku neticesinde ortaya çıkan mükevvenin farklılığına işaret etmektedir. Cenâb-ı Hakk’ın ilminde bulunan şeylerin ortaya çıkması “kün” emriyle olur. Nitekim insanlar yaşadıkları dönemde ilâhî emir ve yasaklarla mükellef tutuldukları halde ilâhî emirler o dönemde gelmiş değildir; dolayısıyla kişi ezeldeki ilâhî tekvin sayesinde zamanı gelince yaratıldığını inkâr edemez (*Kitâbü’t-Tevhîd*, s. 77; *Te‘vilâtü’l-‘Kur‘ân*, I, 221). Yine Mâtürîdî, Allah Teâlâ’nın sıfat ve fiillerinin ezeli olduğunu; ancak ilim, kudret, irade ve tekvinin konusunu teşkil eden hususlardan söz edildiğinde bunların zamanının zikredilmesi (“zamanı, vakti gelince” gibi) ge-

TEKVİN

rektiğini belirtmektedir. Allah'ın ezelde tekvin sıfatı bulunduğu halde mükevvenatın niçin ezelde yaratılmadığı sorusu üzerinde duran Mâtürîdî nesnelere varlık kazanabilmesi için Allah'ın ezelde tekvinle nitelendiğini, bunun nesnelere ilâhî kudret, irade ve ilmin taalluk ettiğini kabul etmeye benzediğini söyler. Böylece her şey planlanan zamanda vücut bulur; fiilen var olan her şey vakti gelince yaratılır (*Kitâbü't-Tevhîd*, s. 74).

Eş'arîler'e göre tekvin eserin var oluşuna müessir bir sıfatısa kudretin kendisidir, kudretin güç yetirilen şeye (makdûr) etkisinden ibaretse bu durumda izâfidir. Eğer tekvinin esere tesiri cevaz yoluyla meydana geliyorsa kudretin ayıdır, tesir vücûb yoluyla oluyorsa Allah'ın iradesinin sınırlandırılması söz konusudur, bu ise câiz değildir. Tekvinin esere etkisi bu ihtimallerin dışında ise açıklanması gerekir (Fahreddin er-Râzî, s. 186-187; Cürçânî, III, 93-94). Mâtürîdîler'e göre kudret eserin var oluşuna müessir bir sıfat değildir, kâdirin bir fiili yapabilme gücüdür. Bilfiil yaratma kudretle değil tekvin sıfatı ile gerçekleşir. Kâdirin makdûra tesiri vücûb yoluyla olur. Zira kâdir iradesiyle var etme veya yok etmeden birini tercih eder ve kudretiyle bu tercihinin imkân verir. Güç yetirdiği şeyi yaratması ise vücûb yoluyla olur. Çünkü irade ve kudretinin bir şeye taallukundan sonra o şeyi yaratmaması ya iradesinin değişmesi sebebiyledir ki bu mümkün değildir ya da yaratma acziyetidir, bu da asla düşünülemez. Dolayısıyla yaratmada taallukun vücûb yoluyla olması Allah'ın iradesinin devre dışı bırakılması anlamına gelmez. Sonuç olarak Allah iradesiyle tercih etmekte, kudretiyle güç yetirmekte ve tekvininle yaratmaktadır (Beyâzîzâde Ahmed Efendi, s. 217). Mâtürîdîler tekvinle kudret sıfatı arasında taalluk açısından fark bulunduğunu kabul eder. Kudret sıfatının makdûrata taalluku ezeli, tekvin sıfatının mükevvenata taalluku hâdis olup bu taalluk sadece meydana gelen nesnelere yöneliktir. Tekvin sıfatı makdûrun varlığını zorunlu kıldığı halde kudret sıfatı belli makdûrun varlığını gerekli kılmaz. Tekvin tıpkı irade ve kudret sıfatları gibi mümkün olan şeylere taalluk eder, bu sebeple makdûrattan ancak varlık haline geleceklerin mevcudiyetini gerektirir (Abdullatif Harpûtî, s. 220). Tekvin mükevvenata taalluk edince tahlîk, rızka taalluk edince terzîk, hayata taalluk edince ihyâ, ölüme taalluk edince imâte gibi isimler alır. Bunlar müs-takil sıfatlar değil tekvinin taalluklarıdır (İbnü'l-Hümâm, s. 84-85).

Mâtürîdiyye kelâmclarının bütün fiilî sıfatları kapsamak üzere Allah'a nisbet ettikleri tekvin sıfatı konusunda Mu'tezile ve Eş'ariyye ile aralarında çıkan fikir ayrılığının ifadeye yönelik olduğu ve bir söyleyiş özelliği taşıdığı anlaşılmaktadır. Çünkü bu mezheplerin hiçbirinde kâinatın yaratılışı ve işleyişinde Allah'ın ilim, kudret ve iradesinin etkisi inkâr edilmemekte, sadece bu etkiyi adlandırıp sıfat sistemi içinde yerleştirme hususunda değişik ifadeler kullanılmaktadır. Mâtürîdiyye âlimlerinin izah tarzı nasların işaretlerine daha yakındır ve meseleye açıklık getirmektedir. Onların tekvini yedi sübûtî sıfata eklemeleri hem yaratılış sistemi hem de kanaatlerince kadîm oluşu açısından isabetli görünmektedir. Mu'tezile ile Eş'ariyye'ye karşı ileri sürdükleri kıdem, yani kudret ve irade sıfatlarının kadîm, bunların taalluk edeceği yaratıklara ait fiillerin hâdis oluşu meselesi zaman kavramının nisbîliği gerçeği karşısında önem taşımamaktadır. Tefvik Yücedoğru *Eş'arî ve Mâtürîdî Mezheplerinin Tekvin Sıfatı Anlayışı* (UÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 1984), Zeki Sarıtoprak *Ebü'l-Muin en-Nesefî'ye Göre Tekvin Sıfatı* (MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1985) adıyla yüksek lisans tezi, Arif Yıldırım *Allah'ın Tekvin Sıfatı* isimli doktora tezi hazırlamıştır (1995, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

BİBLİYOGRAFYA :

Râgib el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "bd'a", "hdş", "hık", "ftır", "ns'e" md.leri; *Lisânü'l-ʿArab*, "ftır" md.; Tehânevî, *Keşşâf* (Dahrûc), I, 505; *Kâmus Tercümesi*, III, 697; M. F. Abdülbâki, *el-Muʿcem*, "bd'a", "hdş", "hık", "ftır", "ns'e" md.leri; Ebû Hanîfe, *el-Fıkhü'l-ekber* (nşr. M. Zâhid Keveserî, trc. Mustafa Öz), İstanbul 2008, s. 70, 72; Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd* (nşr. Bekir Topaloğlu – Muhammed Aruçi), Ankara 1423/2003, s. 70-77; a.m.f., *Te'vilâtü'l-Kur'ân* (nşr. Ahmet Vanlıoğlu), İstanbul 2005, I, 220-221; Ebü'l-Yûser el-Pezdevî, *Uşûlü'd-dîn* (nşr. H. P. Linss), Kahire 1383/1963, s. 71-76; *Gazzâlî, el-Makşadü'l-esnâ*, s. 52-53; Nesefî, *Tebşiratü'l-edille* (Salamé), I, 307-308, 311-312, 316-317, 320-321; Nüreddin es-Sâbûnî, *el-Bidâye fi usûli'd-dîn: Mâtürîdiyye Akaidi* (nşr. ve trc. Bekir Topaloğlu), Ankara 1416/1995, s. 36-37; Fahreddin er-Râzî, *el-Muhaşşal* (nşr. Tâhâ Abdürraûf Sa'd), Kahire, ts. (Mektebetü'l-külliyâtü'l-Ezher), s. 186-187; Teftâzânî, *Şerhu'l-Makşad* (nşr. Abdurrahman Umeyre), Beyrut 1409/1989, IV, 169; Seyyid Şerîf el-Cürçânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, İstanbul 1311, III, 93-94; İbnü'l-Hümâm, *el-Müsâ-yere*, Bulak 1317 → İstanbul 1400/1979, s. 84-88; Ebü'l-Bekâ, *el-Külliyât*, s. 430; Beyâzîzâde Ahmed Efendi, *İşâratü'l-merâm min 'ibârâtü'l-İmâm* (nşr. Yûsuf Abdurrezzâk), Kahire 1368/1949, s. 212-223; Abdullatif Harpûtî, *Tenkihu'l-keâm*, İstanbul 1330, s. 219-221; A. Cressy Morrison, *İnsan Kâinat ve Ötesi* (trc. Bekir Topaloğlu), İstanbul 2010, s. 105-111.

TEVFIK YÜCEDOĞRU

TEKVİR SÜRESİ

(سورة التكوير)

Kur'ân-ı Kerim'in
seksen birinci süresi.

Mekke döneminin ilk yıllarında nâzil olmuştur. Buhârî ve Tirmizî'nin *el-Câmi'u's-şâhih*'lerinde "İze-ş-şemsü küvvirat" adıyla geçer. Bazı kaynaklarda sadece "Küvvirat" ismiyle de anılır (Buhârî, "Tefsîr", 81/1; Tirmizî, "Tefsîr", 74; Âlûsî, XXX, 355). Yirmi dokuz âyet olup fâsılası "ت، س، م، ن" harfleridir. Kıyametin kopmasını ve Kur'an'ın vahiy ürünü oluşunu konu alan Tekvîr sûresinde Allah tarafından konulan tabiat kanunlarının değiştirilerek güneşin, yıldızların, dağların, denizlerin, vahşi hayvanların tersine çevrileceğine temas edilir; ardından büyük hesap gününün kısa tasviri yapılır ve o gün kişinin ebedî hayat için önceden neler hazırladığının bilincinde olacağı belirtilir (âyet: 1-14). Tabiatın işleyişine dair birçok âyette görüldüğü üzere yıldızların çeşitli görünümlerdeki seyrine, kararmaya yüz tutan geceye ve ağarmaya başlayan sabah vaktine yemin edilerek Kur'an'ın vahiy eseri olduğu ifade edilir, onun değerli ve itibarlı bir elçi (Cebrâil) tarafından Resûlullah'a getirildiği bildirilir. Ardından "arkadaşınız" diye nitelendirilen Hz. Muhammed'in inatçı inkârcıların iddia ettiği gibi bir mecnun olmadığı, gayb âlemine ait gerçekleri gizlemediği, bildirdiği tebliğin şeytandan gelmediği vurgulanır (âyet: 15-25). Sürenin son dört âyeti, "Bu açık gerçeklere rağmen siz nereye gidiyorsunuz?" sorusuyla başlar ve Kur'an'ın doğru yola girmek isteyen herkes için bir uyarıcı ve öğütçü olduğu vurgulanır; an-

Tekvîr sûresinin ilk âyetleri

